

AZ ALFÖLDI TANYAVILÁGTÓL A SZTYEPEI NÉPEKIG

Kunkovács László fotóművész, etnográfus vallomása



Kunkovács László etnográfus nemzetközileg elismert kutató, aki néprajzi gyűjtőmunkáját a fotótechnika lehetőségeinek felhasználásával Magyarországtól Belső-Ázsiáig végzi.

Az érdeklődők etnotárlatokon, konferenciákon, vendégtanári előadásokon nyerhetnek bepillantást a különleges kultúrkinccs feltárásába. Etnofotói bejárták a világot. Kutatómunkáját számos díjjal — Magyar Művészetért Díj, Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje, Balogh Rudolf Díj — ismerték el. Szép kiállítású albumai, könyvei mindannyiunk számára elérhetővé teszik Kunkovács László munkásságát.

Kunkovács Lászlót etnográfusként és fotóművészként egyaránt jól ismeri a széles közönség és a szakma. Milyen utat járt be, hogy tett szert népszerűségére? Születése, vagy szándéka határozta meg az útját?

Ahová születünk, az meghatározó, de legalábbis jócskán befolyásolja nyíló értelmű korunkban az érdeklődésünket. Hozzáte-
szem: ezt méricskélni nem lehet, az indíttatás és a lehetőségek összeadódnak. Én valóban arra születtem, ami kitöltötte az életemet.

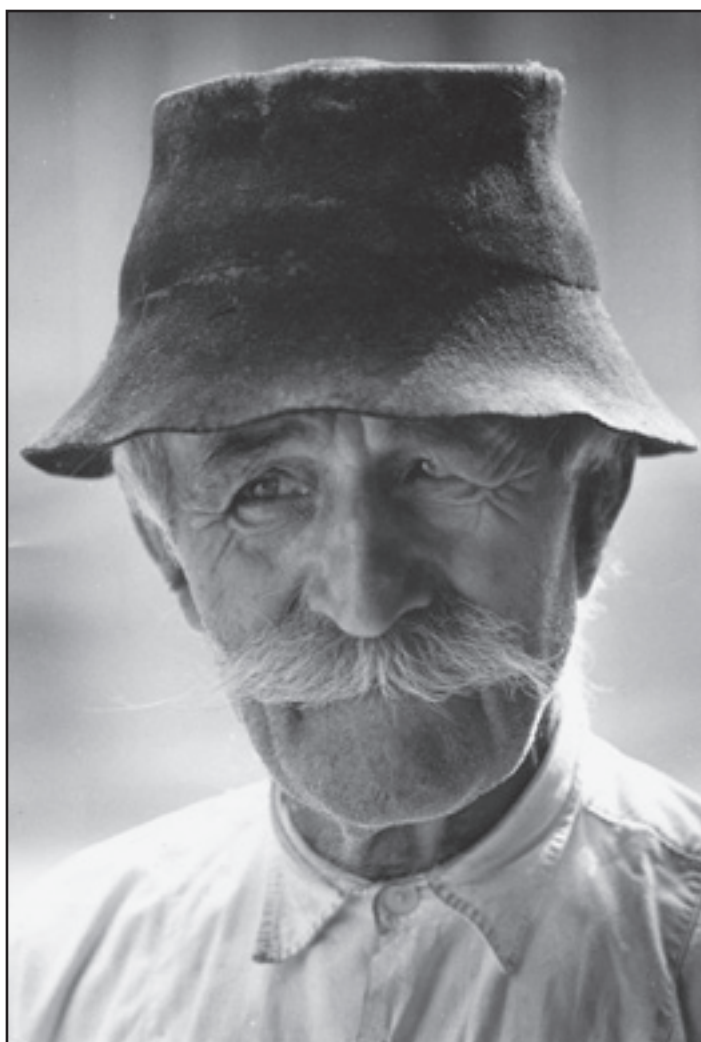
Endrődön (ma Gyomaendrőd) születtem idestova 70 évvel ezelőtt, hetedik gyerekként, mint a mesében. A nagyszüleim és a rokonságom józan életű gazdálkodók voltak, apám, aki örökölt földjét tovább művelte (inkább műveltette), iskolaigazgató az 1950-es évekig. Talán a legolvasottabb az akkor a tanyavilágával együtt 13 és fél ezres falunkban. Már deresedő hajjal szerzett földrajz-biológia szakos diplomát Szegeden. Egyszer kérdeztem tőle, miért ezt a két szakot választotta, hiszen ő egy sereg más irányban is tájékozott volt. Mondta, hogy erős tanítóképzőbe járt Temesváron, de mintha e tárgyak tanárai talán nem voltak olyan szigorúak, így aztán ez irányban érzett pótolni való. A teljességre törekvő ember logikája ez.

Rendes házuk volt a faluban, és a téjesítésig megvolt a tanyánk is. Nyaranként kicsaptak minket oda vakációzni. Ez a világ belém épült és szinte bearanyozódott. Az *Élő agrártörténet* című katalógusomban írom: „Ha a tanyánknak még a helyét is felszántották, mi más tehettem? Legalább fényképeken igyekeztem összeszedni az eltűnő paraszti világot – nekifeszülve a teljesíthetetlen feladatnak.”

Hogyan érett meg bennem ez a feladatvállalás? Összeadódnak a dolgok. Ifjú pedagógusként a csárdaszállási kis iskolát választot-

tam. Két-három utcácska, de inkább tanyavilág – soha nem felejttem el a gumicsizmás kisdíjakokat. Mivel már főiskolás koromban sikerrel szerepeltem országos fotópályázatokon, meg írogattam is, ezen fölbuzdulva, egy év tanítás után fölmentem Budapestre és a legnagyobb sajtócéget céloztam meg, a Magyar Távirati Irodát. Rövid próbaidő után fölvettek, újságíró oklevelet szereztem, és tíz éven keresztül tudósítottam Magyarország apró érdekességeiről, fényképekkel, szö-

veggel. Nagyon jó iskola volt, de mivel nem afféle ugrabugra, hanem meditatív, elmélyülő, kutatói hajlamú vagyok, kerestem a kiutat. Hiába, ilyen intézmény, ilyen státusz Magyarországon nincs. Intézményesíteni kellene, hiszen belátható: a legkézenfekvőbb műfaja annak, hogy ismereteket gyűjtsünk az országról, azt továbbadjuk, mi több, tovább örökíthetjük alapanyagul a történetírás számára. El ne felejtsem, igen korán tagja lettem a Magyar Fotóművészek Szövetségének és a Magyar Néprajzi Társaságnak. Temérdek előadást hallgattam komoly tudósoktól, szakkönyvtárt gyűjtöttem, és sok-sok ismeretterjesztő cikket tettem közzé. A cikkeimből vékonyan megéltem, közben a fő tevékenységem csak vitte a pénzt. E vonatkozásban a megrendelést, a fizető munkát nem ismerem. Gondoltam, tematikus fotókiállításokkal közszemlére teszem, amivel foglalkozom, majd akkor segítenek. Nem jött be. Három évtizede egymást érik a tematikus kiállításaim. Vásárhelyen is volt a Medgyessy-teremben, a Művelődési Központban, a Múzeumban, az Alföld-kutatók konferenciáján, a népi építészeti tanácskozás alkalmából a Városházán. A Magyar Fotóművészek Szövetségének tagjai közül rekorderek vagyok az önálló kiállítások száma tekintetében.



KECSKÉS ISTVÁN BALMAZÚJVÁROSI PARASZTEMBER, 1980

Egy-egy témán évekig, akár egy évtizedig is dolgozom. Nemrég Budapesten láthatták a belső-ázsiai sziklarajzokat ismertető tudományos igényű fotótárlatomat.

Többször írták már: ez egy egyszemélyes intézmény. A vizuális antropológiai szemléletről magasaróptú fejtegetéseket olvashatunk,



TANYAI SZÉLDARÁLÓ A BÉKÉSSÁMSONI ÚTON (HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 1982)

csak éppen a kulimunkát, a szakadatlan talpalással járó fényképező programot nem akarja senki megosztani velem.

Felnőtt korom innenső felét szabad pályán, művészként és „szabadúszó” újságíróként töltöttem. A tizenhét, más-más témájú kiállításom jó 150 helyen megfordult az országban. Ehhez jön még 16 külföldön 36 városában, múzeumokban, magyar intézetekben. Jórészt a kiállításaim szárnyain tudtam eljutni távoli népekhez. Így kaptam repülőjegyet, az ott-tartózkodást megnyújtva pedig feltaláltam magam. Tudósok, sofőrök, pásztorok, múzeumigazgatók kalauzoltak önzetlenül. Jó emberek azok! Őszinte szívvel érkeztem; ezt megéreztek, s rögtön meglelt a barátság.

Egyébként se itt, se ott fotókiállításokért nem fizetnek. Pedig ennek a „kiállításgyártó vállalatnak” vannak üzemből tartási gondjai, de az bizony senkit nem érdekel.

Ázsiában sokfelé népszerű vagyok. Megindító, mennyire szeretnek a törökországi jürükök, a kunokkal rokon kazakok és kirgizek, a Jenyiszej-menti hakaszok és tuvák, a sarkkör közelében élő jakutok, a pásztorok mongolok. Hogy itthon népszerű lennék? Ez ellentmondásos, mert az európai már gyakran az érdekei szerint rendezzi az ember-társaihoz való viszonyát. Rám osztották a megszállott titulust.

A riporternek fontos, hogy nagy ismeretségi köre legyen. A sok-sok diavetítéssel kísért előadásom (ilyenek Vásárhelyen is voltak), újabb és újabb barátokat hozott. Egyébként különösebben nem töreksem népszerűsügre.

Rendkívüli széleslátásról, tudásról, tapasztalatról tanúskodnak az alkotásai, kutatásai. Azt mondja: „nem egy szakág érdekel, hanem az élet teljessége, minden, amit megmutatni érdemes...” Honnan lehet tudni, mi az, amit érdemes megmutatni?

Ettől aktuálisabb kérdést nem is tehetett volna fel! Hogy mi a jó, a megörökítésre méltó, és amit a pokolba kívánunk, ezt azért többé-kevésbé tudja, akit még nem zavartak össze. Csak ahhoz kell tartanom magam, amire a szüleim neveltek, aztán, nem engedve az alattomos manipulációknak, én bizony tudom, mi a jó és mi a rossz. Ha a TV meg a filmipar sok produkciója egyenesen rombol, az ilyenekre rápillantani sem szabad! Beszélnek valamilyen valóságshowról és más izléstelenségekről. Én ebből egy másodpercet se láttam. Ugye, megtehetné más is? A romlott ételt visszaküldjük.

Hogyan került a vásárhelyi pusztára, tanyavilágba? Mi az, amit napjainkban is lehet s kellene is látnunk ebből a világból?

Fő témám a Nagyalföld, mert itt születtem. A Dél-Alföld paraszti világának reprezentánsa az egykor széles határú Hódmezővásárhely. A későbbi korok néprajztudományának, de egyáltalán önismeretünknek a forrása az a korszak, amikor még minden szervesen együtt volt. Megkaptuk ezt íróinktól, a klasszikus néprajztudósok leírásaiból, s legutóbb Szentí Tibor nagylélegzetű könyvéből, a *Parasztvallomások*-ból. Ő már kénytelen a múlt idő téit használni, mert ennek a világnak utolsó évtizedeit megélte, de az már múltta lett.

Én is éreztem, hogy az idő sürget, és aprólékosan végig kell pásztáznom az országot fényképezőgéppel, notesszal, akár kis magnóval felszerelve, hogy e csodavilág utolsó lobbanásait, hogy-hogy nem jelenkorunkig megőrződött darabkáit megörökítsem. Miután a tárgyak elfogytak a padlásokról, módszert kellene váltani, mert íme, ez a fényképezőgépes gyűjtés kiterjeszti a lehetőségeket!

Méltatóim gyakran mondták, írták, hogy képeim lelet-értékűek. Vásárhely határában akadtam a széldarálóra – talán a keleti frontra kihajtott ezermester hajlamú bakák koppintották le a „mélnycát”, az orosz meséskönyvekből ismert szélmalomcskát. A tanyák udvarbéli építményei – mint a méltóságteljes, kólbas górék és a jurtaformájú kerekolák – szintúgy ritkaságok.

Országunk minden zugát szeretem, de vannak kevésbé és jobban feldolgozott körzetek. Helyzetemben sokat számított az olcsó kvártély. A Művészeti Alap tagjaként kevés pénzért hetekig tanyázhattam

a Virág utcai alkotóházban. Innen vonattal vagy biciklivel, 30-40 km-es körzetben, évről évre más és más évszakban, jól bejártam ezt az országrészt. Persze, erőm szerint módszeremet kiterjesztettem távolibb vidékekre is. Meg is van az eredménye: ezer és ezer, gondosan adatolt negatív kocka, amiből már csak összeszerakni kell egy képes enciklopédiát a hajdani tanyavilágról, a mindenkor példát adó szán-tóvetőkről.

Több könyve jelent meg, melyek tartalmilag és képileg egyaránt lenyűgözőek. A *Kece, milling, marásza – Hagyományos halászat természetes vizeinken* című albumában több képet, gondolatot találunk a mi vidékünkéről. Mi az, ami ide köti?

A mártélyi halászkok még használták a lócsonttal ellátott kecét, és itt akadtam rá az ollóshálóra, amiről azt hittem, hogy a használata már rég kiveszett. Sorolhatnám még a példákat, hozzátéve, hogy a portréim, azok az arcok szintén leletek. Ugyanilyenek már nem lesznek többé.

Több kiállításomba alaposan beépült Vásárhely és széles környéke. Gondolok az *Élő agrártörténet*, az *Őszipitények*, a *Hagyományos halászat* vagy a *Puszták, tanyák, faluszélek* című kollekcióimra. Ezekből többet Vásárhelyen is bemutattam. Egyszóval: én már léptem. Most a másik fél következzen. Csak arra kérném a várost, ne a halálozást után fedezzen föl, mert ezen az archívumon más nem igazodik el. Ráadásul a legfontosabb megirandók a fejemből vannak, no meg lejjebb két arasszal.

Közismert s igen nagy érdeklődés kíséri a táltosok, sámánok és sztyepei népek életével kapcsolatos kutatásait. Van-e, s ha igen, milyen kapcsolódási pontokat találunk a mi kultúránkkal?

Nagy elődök dolgoztak ezen, és a fiatal, mai kelet-kutatóink is sokat tesznek azért, hogy válaszoljanak erre. Akkora téma ez, hogy az én kis adalékom is több kötetre rúgna.

Tegyünk próbát a rövidegére! Az Alföld pásztorosága sztyepei típusú. Mielőtt ideköltöztünk, egy évezreden át nomád népek mellette, között, velük kötelékben éltünk, s nem hegyvidéken. Minden megvilágosodik, ha az összehasonlító néprajzi kutatás módszereit alkalmazzuk. Végig kell járni az eurázsiai sztyeppövegetet, ahol ma is nomadizálnak. A nagyobb rálátásért közel húsz nép között jártam huzamosan, úgy felerészben a távoli pusztai népeknél. Fölkerestem nagyhírű sámánokat. Az ő hivatásuk a hagyományok továbbgördítése. Elképesztően bölcs emberek.

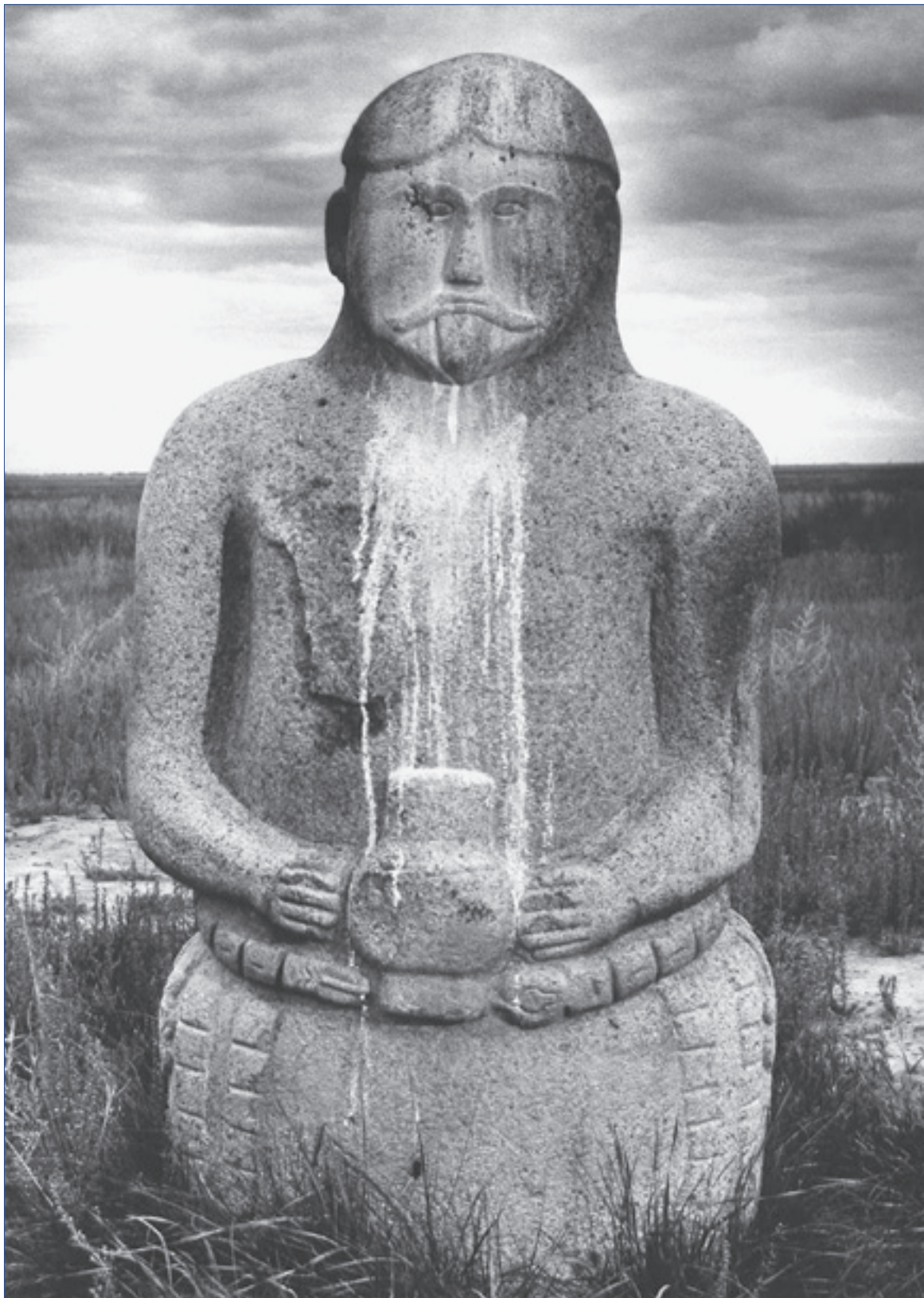
Ismernünk kell a kereszténység előtti hitvilágunkat is, mert anélkül nem értjük népmeséink égigérő fáját, nem értjük Arany János versében a csodaszarvast és díszítőművészetünket. Talán eligazítást ad erről a legutolsó, a *Táltosérő* című könyvem.

Nehéz lenne összeszámolni, hány és hány éjszakát töltöttem jurtaiban. Mintha ezer éves időutazást tettem volna. Például: a derékszűj az Altájban ugyanaz, mint nálunk a honfoglaláskori régészeti leletekben. Megörökítettem, amint a jurtaiban birkabőr fűjtatóval dolgozik a kovács, hogy a remekművű fém rátéteket elkészítse. Aztán az akszakál, a nemzetségfő a díszes övvel felövezte az egyik fiataalt. Ez ma is férfiatavás. Régen ettől kezdve számított harcosnak.

Népzeneink ősrétege nyílt meg, amikor a Csuj folyó völgyében tündérszép ujjur lányok együttese muzsikált, kezükben olyan ütőhangszerekkel, mint két lópata vagy a tatárantilop szarvai.

Az Ön által föltárt, megörökített szellemi és tárgyi örökségnek mi lesz a jövője? Esetleg egy kis múzeum, ahol bármikor, bárki gyönyörködhet, kutathat?

Ezen töprengve sokat forgolódom éjszakánként. Egyszemélyes intézményke voltam annak előnyeivel és – most látom – hátrányai-
val. Egy életet adtam azért, hogy temérdek tapasztalatot szerezzek, s nem volt segítségem, nincs tanítványom. A szimpatizánsok, egyete-



**KEVESEET TUDUNK A NÉPVÁNDORLÁS KORI NOMÁDOK MŰVÉSZETÉRŐL.
GRÁNITBÓL FARAGOTT ÁLDOZÓSZOBOR A DÉL-SZIBÉRIAI SZTYEPPÉN (NYUGAT-TUVA)
EZEK LEFÉNYKÉPEZÉSE LELET-ÉRTÉKŰ**

misták, ifjú muzeológusok szeretnek, de nem vállalják, vállalhatják át ezt a missziót. Így aztán tovább gördíteni se egyszerű. Pedig ez tanítható lenne! Rég készen állok hozzá annak elméletével, gyakorlatával. Ez bizony a felsőoktatás mulasztása, hogy néhány kurzust és előadást kivéve nem engedtek katedra-közelbe; a magamfajtanak irigyei is támadnak – holott doktorátusom van abból, amit csinállok. Tavaly pedig rendes tagjává választott a Magyar Művészeti Akadémia.

Múzeum? Állandóan tanulmányozható képgyűjtemény? Jelenleg három állandó kiállításom van az országban, de az archívumom tényleg intézményt követelne.

Mi az, amit nagyon szeretne még megmutatni, láttatni a mai és letűnt idők világából?

A legutóbbi gyűjtőutamról is eredménnyel tértem haza, de életkorom figyelmeztet, hogy már ne a terepmunkával töltssem az időt, hanem dolgozzam föl, ami van. A *Pásztoemberek* című kötetem lesz a következő.

Sikeres fölkészülést kívánunk a jövő évi szibériai etnokongresszuson való részvételéhez, egy múzeumot, ahol összegezheti az eddigi kutatási eredményeit!

Benák Katalin Fotó: Kunkovacs László